

A TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLÁK TANTERVEI (1947—1967)

Írta: BERECKZI SÁNDOR

A Tanárképző Főiskolák 1967 novemberében érték el fejlődésük 20. évfordulójához. Úgy gondolom, hogy a húszéves múltra visszatekintve érdemes ennek a fejlődésnek egyik fontos alkotó részét, az oktató-nevelő munka alapjául szolgáló tantervek alakulását megvizsgálni. Ide sorolom elsősorban a különböző tantervek kiadatását előidéző okokat s ezzel összefüggésben az egyes tantervekben kifejezésre jutó oktatási, nevelési, képzési törekvéseket, elképzeléseket, ill. a szakcsoportok összetételében bekövetkező változásokat is. Az óratervek alakulásában főleg az általánosan kötelező tárgyak változásait, óraszámaiknak módosulásait és a szaktárgyakhoz való arányait kívánom alaposabban elemezni. Nem vizsgálom azonban behatóbban az egyes szaktárgyak tartalmi anyagának alakulását, mivel ez külön vizsgálat tárgya lesz.

Dolgozatom témájának részletesebb kifejtése előtt szükséges néhány általános észrevételt tennem. Elsősorban arra kell rámutatni, hogy a főiskolai tantervek összefoglaló elemzésével még nagyon kevesen foglalkoztak. Kiss Árpád még 1948-ban tartott erről a kérdésről előadást, ez azonban nem jelent meg s sajnos a szerző sem tudta rendelkezésemre bocsátani. Újabban BIZÓ GYULA foglalkozik e témával [1]. BIZÓ GYULA tanulmánya 1961-ben, illetve 1965-ben jelent meg. Értékeléseivel egyetértek, dolgozatában azonban nem vizsgált meg minden megjelent és bevezetésre került tantervet s így nem is adta a tantervek teljes történeti alakulását.

A főiskolai tantervek elemző vizsgálatának ez a szegénysége érthetetlen, hiszen a tantervek, a programok a felsőoktatás pedagógiájának, oktató-nevelő munkájának fontos, alapvető részét képezik. Nagyon sok didaktikai, nevelésméleti, filozófiai, tudománytörténeti probléma s mindezekkel együtt nagyon sok oktatásmódszertani kérdés is találkozik a tantervek anyagának kiválogatásában, elrendezésében. Úgy gondolom, nem szükséges külön hangsúlyozni a főiskolai tantervek kultúrtörténeti jelentőségét sem. Dolgozatom bevezetésében még csak egyetlen problémára szeretnék utalni. Ha az 1947 óta megjelent tantervek számát nézzük, akkor mindjárt egy elgondolkodtató jelenséggel találjuk magunkat szemben. Az eltelt húsz év óta ugyanis 14 tanterv jelent meg a Tanárképző Főiskolák számára, melyek sajnos inkább rövidebb, mint hosszabb ideig szabták meg az oktatás tartalmát és tanulmányi rendszerét. Ebbe a számba csak azokat a dokumentumokat vettem fel, melyek az oktatás egész rendszerében változást hoztak. Mellőztem tehát azokat a tantervi javaslatokat, tervezeteket, melyek a végleges tantervek kiadását megelőzték, s melyek több tekintetben eltértek az elfogadott tantervektől. Ugyanígy nem vettem figyelembe a tantervek számának megállapításakor az egyes tantárgyak óraszámát, tantervi anyagát módosító utasításokat sem, melyek nem hatottak ki az egész tanterv szerkezetének megváltoztatására. Ezek még jobban megnövelték volna az amúgyis magas számot.

A megjelent tantervek száma mindjárt felvet egy fontos kérdést: egészséges tünet volt-e a főiskolai tantervek ilyen gyakori változtatása? Nyilvánvalóan nem. Az természetes fejlődési szükségszerűség, hogy a tanterveket időnként módosítják, lépést tartva így a tudományok haladásával. A tantervek túl gyakori átalakítása azonban semmi esetre sem szolgálhatja az eredményes oktató-nevelő munkát. A tantervek történetének már ez a ténye is jelzi, hogy a Tanárképző Főiskolák az elmúlt húsz év alatt nélkülözték a nyugodt, egyenletes oktató-nevelő munka alapfeltételét, s így nélkülözték a kiegyensúlyozott, tartalmában és módszerében kikristályosodott, több éven át kipróbált oktató-nevelő munkát is. Hiszen átlagosan majdnem minden évre jut egy-egy tantervi változtatás, s hogyan alakulhat ott ki kipróbált módszertani munka, ahol olyan gyakoriak a változtatások? De ez a gyakori változtatás nemcsak a főiskolai oktató-nevelő munka kibontakozását nehezítette meg, hanem károsan hatott az általános iskolák tantestületeinek alakulására is. Majdnem minden főiskolai évfolyam, generáció más-más tanterv alapján nyerte kiképzését, s már ebből is láthatjuk, hogy a főiskolai képzés szervezetének, tartalmának sűrű változtatása mennyiben járult hozzá a különben is heterogén általános iskolai tanári testületek kialakulásához. Különböző képzettségű, felkészültségű és műveltségű tanárokkal pedig nagyon nehéz biztosítani az általános iskolák egységes oktatási-nevelési szintjét. E problémának mélyebb elemzésétől itt eltekintek, mivel csupán utalni kívántam arra, hogy a gyakori tanterv változtatások milyen komoly problémákat vetnek fel, különösen egy felsőfokú tanárképző intézetben.

A főiskolai tanterveknek ezt a gyakori változtatását nem lehet indokolni az általános iskolák tanterveinek változásaival. Az természetes, hogy a főiskola tanterveit figyelemmel vannak annak az iskolának tanterveire, amelyek a tanárokat képezik. Esetünkben azonban nem erről van elsősorban szó. Mint tudjuk, az általános iskolák számára eddig négy tanterv jelent meg: 1946-ban, 1950-ben, 1954-ben (a felsőtagozat számára 1958-ban) s 1962-ben. Ha szembeállítjuk ezt a négy tantervet a főiskolai tantervek számával, akkor rögtön feltűnik a közöttük levő aránytalanság. Nyilvánvalóan helytelen lenne azt állítani, hogy a főiskolai tantervek változtatása csak akkor válik indokolttá, ha megváltozik az általános iskola tanterve is. A főiskolák oktató-nevelő munkájában nagyobb rugalmasságra van szükség, hogy a gyakorlati élet, az általános iskolák felvetődő szükségleteire minél gyorsabban reagáljon. De még ez a szempont sem tudja kellően indokolni a főiskolai tantervek gyakori megváltoztatását.

Ugyanígy nem indokolja a változtatások gyakoriságát az egyes szaktudományok rohamos fejlődése sem. Még a leggyorsabban fejlődő tudomány sem változott olyan gyorsan, mint egyes években a főiskolák tantervei. Arról, hogy nem a tudományok haladása szolgált fő okként a tantervek módosítására, legjobban a főiskolai tantervekhez készült programok áttanulmányozása során győződhetünk meg. A programok anyagában ugyanis nem történtek lényeges változások. A legtöbb tantervi változtatásnál nem is a tartalomban következett be módosítás, hanem főleg az óraszámok csökkentésében, illetve növelésében, valamint a tantárgyak elrendezésében, egyik félévről a másik félévre helyezésében stb. Ezek a módosítások természetes velejárói voltak a szakcsoportok átalakításának, melyek a tantervek változásaihoz hasonlóan szintén nagyon gyakoriak voltak a főiskolán.

A tantervi változások két fő okának elemzése után megállapíthatjuk: a feltétlenül szükséges tantervi módosításokon túl az esetek többségében a tantervi változások oka a kellően át nem gondolt, minden távolabbi célkitűzést és koncepciót nélkülöző, kapkodó, a felvetődő problémákat csak ideig-óráig megoldani törekvő felfogásban és szemléletmódban gyökerezett. A tantervek készítői gyakran az adott

helyzet kényszerítő hatása alatt dolgozták ki a tantervi módosításokat. Mondani sem kell, hogy az így gyorsan elkészített tantervek és programok mennyi pedagógiai hibalehetőséget rejtettek magukban, melyeket egy újabb tantervi változtatással próbáltak kijavítani.

Érdekes megvizsgálni az eddig megjelent 14 tantervet abból a szempontból is, hogy azok melyik évben jelentek meg. A megjelenési évek a következők:

1947-ben megjelent 2 tanterv,	1954-ben megjelent 1 tanterv
1948-ban megjelent 1 tanterv,	1955-ben megjelent 1 tanterv
1949-ben megjelent 1 tanterv,	1959-ben megjelent 1 tanterv
1950-ben megjelent 2 tanterv,	1963-ban megjelent 1 tanterv
1951-ben megjelent 1 tanterv,	1964-ben megjelent 1 tanterv
1952-ben megjelent 1 tanterv,	
1953-ban megjelent 1 tanterv,	

Mint látjuk, 1947-től 1955-ig évenként jelent meg egy tanterv, sőt voltak évek, amikor egy év alatt két tantervmódosításra is sor került. Így a legtöbb tanterv érvénye csak egy-két év, illetve egy-egy félév volt. A leghosszabb ideig az 1955-ös, 1959-es és 1964-es tanterv volt, illetve van érvényben, mindhárom 4 éves időtartammal.

Dolgozatomban arra törekedtem, hogy valamennyi megjelent tanterv alapján vázoljam fel a főiskolai tantervek általános fejlődésének legfontosabb fordulópontjait.

A főiskolák első tantervét a Minisztérium 1947. szeptember 24-én küldte meg a főiskoláknak. A tantervet kísérő levélből kitűnik, hogy ezt az első tantervet a Minisztérium kísérleti jelleggel kívánta életbeléptetni, egyben felszólította a főiskolák igazgatóit, hogy a tanév végén közöljék a tantervvel kapcsolatos tapasztalataikat. Ilyen értékelő jelentést azonban a levéltárakban nem találtam.

Az első tanterv két fő szakos és egy kiegészítő szakos képzésre készült 3 éves képzési idővel. A tanterv alapvető elvi koncepciója az volt, hogy a főiskolát végzett hallgatók az alsó és felső tagozatban egyaránt tanítani fognak. Ez a szempont határozta meg a tanulandó tárgyakat és ezek tartalmát is. Az első tanterv csak az I. és II. év óratervét közli azzal a megjegyzéssel, hogy a II. és III. év végleges óratervét később dolgozzák ki.

A tanterv az egyes szakcsoportok tárgyait három kategóriába sorolja:

1. kötelező tárgyak,
2. szaktárgyak,
3. kiegészítő tárgyak.

A tantárgyaknak ez a csoportosítása megegyezik a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola tantárgyi rendszerével, jóllehet ezeken belül lényeges tartalmi változások történtek.

A kötelező tárgyak csoportjába a következő tantárgyakat sorolja a tanterv:

	I. év		II. év	
	1. félév	2. félév	3. félév	4. félév
lélektan	2	2	4	4
pedagógia	3	3	4	4
filozófia	2	2	2	2
szociológia	2	2	2	2
ének	3	3	3	3
rajz	2	2	2	2
testnevelés	2	2	2	2
kézimunka	2	2	2	2
Összesen:	18	18	21	

Az első tanterv tehát magas óraszámot biztosít a minden hallgató által tanult kötelező tárgyaknak. Ezek között is vezető helyet juttatott a tanterv a lélektannak és a pedagógiai tárgyaknak: az első évben 5—5, a második évben 8—8 órával. Ezzel a magas órászámmal igyekeztek biztosítani azt, hogy a végzett tanárok alapos lélektani és pedagógiai képzést kapjanak, s így mind az alsó, mind pedig a felső tagozatban megfelelő szintű oktató-nevelő munkát tudjanak végezni. Ugyancsak az alsó és felső tagozatra való előkészítést szolgálta az ének, rajz, testnevelés és kézimunka óratervebe illesztése is, eléggé magas heti óraszámokkal. Ugyanígy magas óraszámot kaptak az ideológiai képzést szolgáló tárgyak, mind a négy félévben heti 4—4 órával.

A szaktárgyak és óraszámuk a következők voltak:

	I. év		II. év	
	1. félév	2. félév	3. félév	4. félév
magyar nyelv	4	4	4	4
magyar irodalom	4	4	4	4
élő idegen nyelv	8	8	8	8
történelem	4	4	4	4
földrajz	4	4	4	4
természetrajz, az ember élete	11	8	8	8
matematika	5	5	5	5
természettan	4	4	5	5
kémia	4	4	3	3
ének-zene	8	8	8	8

A kiegészítő szaktárgyak az általános iskola 1946-os tantervében szereplő választható tárgyaknak és gyakorlatoknak feleltek meg s óraszámuk a következő volt:

	I. félév		II. félév	
	1. félév	2. félév	3. félév	4. félév
rajz és művészettörténet	4 + 2	4 + 2	4 + 2	4 + 2
testnevelés és tánc	4 + 2	4 + 2	4 + 2	4 + 2
háztartási ismeretek	4	4	4	4
gazdasági ismeretek	4	4	4	4
műhelygyakorlatok	4	4	4	4
latin nyelv (nem kötelező)	a hallgatók kívánsága szerint			

Kiegészítő szaktárgyakat az „A” szakcsoportok kivételével minden szakcsoportnak választani kellett, azzal a megszorítással, hogy a gazdasági gyakorlatokat csak a „C” szakos hallgatók (földrajz—természetrájk—az ember élete), míg a kereskedelmi gyakorlatokat csak a „D” szakos hallgatók (matematika—fizika—vegytan) választ-hatják. Bár a tanterv a kiegészítő szaktárgyak között a kereskedelmi gyakorlatokat is megemlíti, az óraterv e tárgyak félévi óraszámait nem közli, s így feltehető, hogy ilyen képzés nem is volt. Ezt annál inkább is feltételezhetjük, mivel az 1947-ben megjelenő második tanterv már meg sem említi ezt a tárgyat.

Az egyes szakcsoportok heti óráinak összeállításakor tudnunk kell, hogy azok a hallgatók, akik kiegészítő szaknak a rajzot, a testnevelést, a kézimunkát, vagy a műhelygyakorlatot választották, azok nem jártak a kötelező tárgyak ilyen óráira. A latin nyelvet azok a hallgatók vehették fel mint fakultatív tárgyat, akik latin nyelvből nem érettségiztek, elsősorban azonban az „A” és „B” szakcsoportok hallgatóinak figyelmébe ajánlották.

Az első tantervnek megfelelően tehát így alakult az egyes szakcsoportok heti óraszámja. (A táblázatban részletezés nélkül tüntettem fel a kötelező, szak- és kiegészítő szaktárgyak óraszámait):

		I. évf.		II. évf.	
		1. félév	2. félév	3. félév	4. félév
A/1 magyar nyelv és irodalom – angol nyelv	kötelező	18	18	21	21
	szak	16	16	16	16
	összes	34	34	37	37
A/2 magyar nyelv és irodalom – francia nyelv	kötelező	18	18	21	21
	szak	16	16	16	16
	összes	34	34	37	37
A/3 magyar nyelv és irodalom – orosz nyelv	kötelező	18	18	21	21
	szak	16	16	16	16
	összes	34	34	37	37
A/4 magyar nyelv és irodalom – ének, zene	kötelező	15	15	18	18
	szak	16	16	16	16
	összes	31	31	34	34
B/ magyar nyelv és irodalom – történelem – kieg.-szak	kötelező	16	16	19	19
	szak	12	12	12	12
	kieg. szak	6(4)	6(4)	6(4)	6(4)
	összes	34	34	37	37
C/ földrajz – természetrajz – az ember élete-kieg. szak	kötelező	18	18	21	21
	szak	15	12	12	12
	kieg. szak	4	4	4	4
	összes	37	34	35	35
D/ matematika – fizika – vegytan – kiegészítő szak	kötelező	16	16	19	19
	szak	13	13	13	13
	kieg. szak	4	4	4	4
	összes	33	33	36	36

A fenti összes órákhoz járult még az „A” és „B” szakcsoportoknál a fakultatív latin nyelv heti 2 órája. -

Az első tantervben az egyes szakcsoportok heti óraszámát tehát 31 és 37, (illetve a latin nyelvet is tanulóknál 39) között mozgott. A legalacsonyabb volt az óraszám a magyar—ének szakosoknál az I. évben. Megfigyelhetjük azt is, hogy a heti óraszám a második évben minden szakcsoportnál emelkedik. Ennek oka az, hogy a pedagógiai és lélektani órák száma az I. évi 5—5 óráról 8—8 órára emelkedett. A szaktárgyak óraszámái változatlanok maradtak.

Ha az első tanterv kötelező óráinak számát a szaktárgyak és kiegészítő tárgyak óraszámával hasonlítjuk össze, akkor látjuk, hogy egy-két óra eltéréssel megegyező a tantárgycsoportok aránya, s körülbelül 50—50%-os. Kivételt képez a második évben a magyar nyelv és idegen nyelvi szakcsoport, ahol a kötelező tárgyak 5 órával haladják meg a szaktárgyak óraszámát.

Az 1947 szeptemberében kiadott tantervet még 1947-ben módosították. Ez a módosítás a következő változásokat hozta:

A III. évre is megadja a tantárgyak óraszámát. Így vált tulajdonképpen teljessé az addig csonka tanterv. Igaz, ennek a kiegészítésnek csupán elvi jelentősége van, mivel a gyakorlatban megvalósításra nem került. Mikorra ugyanis a főiskola első hallgatói III. évesek lettek, — vagyis 1949-ben — akkorra megváltoztatták az egész főiskolai képzés célkitűzését is, s így új tanterv szabályozta az oktatást. A teljesség érdekében azonban vizsgáljuk meg ezt a módosított tantervet is.

A III. évfolyam óraterve a következő volt:

<i>Kötelező tárgyak:</i>	III. év	
	5. félév	6. félév
lélektan	4	4
pedagógia	4	4
filozófia	2	2
szociológia	2	2
ének	3	3
rajz	2	2
testnevelés	2	2
tanítási gyakorlat	10	10
kézimunka	1	1
Összesen:	30	30

Szaktárgyak:

magyar nyelv	1	1
magyar irodalom	2	2
élő idegen nyelv	2	2
történelem	2	2
földrajz	2	2
természetrajz	1	1
biológia	1	1
matematika	2	2
geometria	1	1
természettan	1	1
kémia	1	1
ének, zene	13	13

A kiegészítő szaktárgyak nem változtak, óraszámuk azonban csökkentek szaktárgyanként 2—2 órával.

Mint látjuk, az 1947-es tanterv második változata a III. évben is meghagyja a kötelező tárgyak magas óraszámát, csupán a kézimunkáét csökkenti le a II. és III. évben 1—1 órára, az I. évben pedig meg is szünteti oktatását. Ezzel a kötelező órák száma az I. évben 16-ra, a II. és évben III. pedig 20-ra csökken.

A kötelező tárgyak változatlanul maradó óraszámával szemben lényegesen csökkentik a szaktárgyak, valamint a kiegészítő tárgyak óraszámát. Az így felszabaduló órákat fordítják a tanítási gyakorlatok beiktatására. A tanárképzés szempontjából a III. évnél, vagyis a végző évnél ilyen pedagógiai szempontú kialakítása ideálisnak mondható, melyet — sajnos — egyetlen azóta készült tanterv sem próbált megvalósítani, sőt még megtervezni sem. A kötelező és szaktárgyak aránya az 1947-es módosított tantervben ugyanis a III. évben így alakult: 30 (ebből 10 óra tanítási gyakorlat); 5 (az „A” szakosoknál, kivéve az „A/4” szakcsoportot, és „C” szakcsoportnál), illetve 7 (a „D” szakosoknál) s végül 9 (a „B” szakosoknál). Kivételt képezett az „A/4” szakcsoport, ahol ez volt az arány: 27:16.

A módosított tanterv a III. óratervének kidolgozásán túl változtat az I. és II. év szaktárgyainál is. Kisebb fokú differenciálódást figyelhetünk meg. A korábbi tanterv természetrajz, az ember élete című szaktárgyakat természetrajzra és biológiára bontja úgy, hogy meghagyja a korábbi óraszámot, csupán elkülöníti a természetrajzra és biológiára fordítandó órákat. A természetrajzra a négy félévben 7—4—4—4 órákat, a biológiára pedig 4—4—4—4 órát jelöl meg. Hasonló differenciálódást hajtanak végre a matematikán belül is. Itt a matematikát és geometriát választják el, s mivel a matematikára is és a geometriára is mind a négy félévben 3—3 órát szának, így a korábbi tantervhez képest 1—1 órával nőtt itt az órák száma. Ugrásszerűen megnőtt azonban az ének szakosok óraszámuk: az I. és II. évben 14—14 órát, a III. évben pedig 13—13 órát kaptak. Csökkentették viszont az idegen nyelvi órák számát: 8-ról 6 órára.

E változásoknak megfelelően így alakult át az egyes szakcsoportok heti óraszámuk:

	I. év		II. év		III. év	
	1.	2.	3.	4.	5.	6. félév
A/1; A/2; A/3 magyar nyelv és irodalom, élő idegen nyelv	30	30	34	34	35	35
A/4 magyar nyelv és irodalom — zene	27	27	31	31	38	38
B/ magyar nyelv és irodalom — történelem — kiegészítő szak	30	30	34	34	37	37
C/ földrajz — természetrajz az ember élete — kiegészítő szak	33	30	34	34	35	35
D/ mennyiségtan — természettan — vegytan — kieg. szak	32	32	36	36	37	37

Általában tehát 3—4 órával csökkent a heti órák száma, főleg a szaktárgyak rovására.

Az 1947-es módosított tantervhez csatolják valamennyi tárgy részletes programját is. Ebből betekintést kaphatunk az egyes oktatott tárgyak tartalmába is. (Ennek elemzésével azonban mint már utaltam rá — most nem foglalkozom.)

Az 1948-ban kiadott 45 913/1948. III. sz. rendelet nem változtatja meg a szakcsoportokat. Változtatást eszközöl azonban mind a kötelező, mind a szaktárgyak területén. A rendelet alapján kidolgozott óraterv az 1948/49. tanévre az alábbi kötelező tárgyakat sorolja fel:

	I. évf.		II. évf.		III. évf.
	1.	2.	3.	4.	5. félév
lélektan	2	2	2	2	4
pedagógia	3	3	3	3	4
didaktikai gyakorlatok	—	—	1	1	—
szociológia	2	—	2	2	2
filozófia	—	2	2	2	2
ének, népzene, zenetörténet, társasének	2	2	2	2	3
rajz	2	2	2	2	2
testnevelés	2	2	2	2	2
tánc	1	1	—	—	—
kézimunka	2	2	2	2	1
magyar stílus gyakorlat (C és D szakosoknak)	1	1	1	1	—
biológia (A és B szakosoknak)	—	1	—	—	—
tanítási gyakorlat	—	—	—	—	10
Összesen:	16—17	17	18—19	18—19	30

A korábbi óratervekhez képest új tantárgyként jelenik meg itt a didaktikai gyakorlat, a tánc, a magyar stílusgyakorlat és a biológia. A kötelező tárgyakra fordítandó heti óraszám azonban csak egyes szakcsoportoknál nő 1 órával. Változatlan marad a szaktárgyak órászáma is, ezeknél azonban — éppen úgy, mint a kiegészítő szaktárgyaknál — az első 1947-es tantervben megjelölt órászámhoz térnek vissza. Az 5. félévi óraterv kidolgozásának itt is csupán elméleti jelentősége van, mivel ekkor még nem volt III. évfolyam.

Fakultatív tárgyként a latint jelöli meg az óraterv, heti 3 órában. Sem az 1947-ben kiadott két tanterv, sem az 1948-as tanterv nem hoz gyökeres változást a főiskola oktatási rendszerében. Ez csak 1949-ben következik be. A minisztérium 1949 augusztus 8-án adja ki 1550—1—3/1949/V/1.ü.o. rendeletét, mellyel alapvetően megváltoztatja a főiskolák korábbi célkitűzését s ezzel együtt tantervét is. Az 1949/50-es tanévtől kezdve a főiskolák csupán az általános iskolák felső tagozatára képeznek tanárokat, mivel az alsó tagozatos tanárok képzését a pedagógiai gimnáziumok látták el. E megváltozott képzési cél érdekében kellett átalakítani a főiskolák tantervét is. Az átalakítás két fő elv szem előtt tartásával történt: 1. ki kellett hagyni mindazokat a tárgyakat, illetve tananyag részeket, melyek az alsó tagozatos képzést szolgálták. Ezt a szempontot elsősorban a kötelező tárgyak területén juttatták érvényre; 2. el kellett mélyíteni a szakképzést, s ez főleg a szaktárgyi anyag kibővítésében jutott kifejezésre. A szervezeti változás tehát egyformán érintette mind a kötelező tárgyakat, mind a szaktárgyakat.

Az 1949-es rendelet meghagyta ugyan a kötelező tárgyak—szaktárgyak—kiegészítő szaktárgyak korábbi rendszerét, mindegyiken belül azonban alapos változtatásokat eszközölt.

A legfontosabb feladat a végző III. évfolyam tantervének elkészítése volt. Tekintettel arra, hogy az új rendelet szerint a II. és III. évfolyam hallgatói még az alsó és felső tagozatra egyaránt képesítést nyernek, tantervük is ennek a célkitűzésnek megfelelően készült el. Ez különösen a III. év óratervében jutott kifejezésre,

ahol a hallgatók csak általánosan kötelező tárgyakat tanultak. Kivételt képezett a „C” szak, melynek hallgatói számára a rendelet embertant és egészségtant iktatott be, mindkét tárgyból mind a két félévben 2—2 órát. A modern idegen nyelvi szakosok számára viszont mindkét félévben 4—4 órában nyelvórákat tettek kötelezővé. A szaktárgyi órák helyét a pedagógiai, módszertani tárgyak foglalták el. Ezek a tárgyak a következők voltak:

	III. évf.	
	5. félév	6. félév
Nevelés lélektan	2	2
Iskolai egészségtan	—	2
Iskolaszervezés, ügyvitel	—	1
A nevelő társadalmi munkája	2	2
Az osztálytanítás módszertana	3	3
Szakdidaktika szaktárgyanként	2	2
Tudományos szeminárium a szakdolgozatból	2	2
Hospitálás, gyakorlati tanítás	10	10
Filozófia	2	2
Testnevelés	1	1
Összesen:	24	27

Ezekhez járult még az 1949 októberében a Minisztérium 1400—127/1949. V. számú rendeletével a II. és III. évben kötelezővé tett orosz nyelv és az SzK(b)P története, valamint a magyar stílusgyakorlat. A teljes óraterv tehát így egészült ki:

orosz nyelv	2	2
A SzK/b/P története	2	2
magyar stílusgyakorlat	1	1
Összesen:	29	32

A III. évfolyam óratervét főleg a gyakorlati felkészítést biztosító tárgyak töltötték ki. Az alsó tagozatra való felkészítést szolgálta az osztálytanítás módszertana című tantárgy.

A III. évfolyam óratervén kívül tartalmazza az 1949-es rendelet az I. évfolyam átalakított óratervét is, melynek hallgatóit már csak a felső tagozatra készíti elő a főiskola. Az óratervvel együtt történik meg az új szakcsoportok összeállítása, valamint a kiegészítő szaktárgyak módosítása is. Nézzük meg először az I. évfolyam kötelező tárgyait.

	I. évf.	
	1. félév	2. félév
Neveléstörténet	3	3
Az úttörő mozgalom szervezete és pedagógiája	—	2
Általános lélektan	2	2

	I. évf.	
	1. félév	2. félév
Politikai gazdaságtan	2	2
Természettudományos világkép (A, B, D szakosoknak)	2	—
Magyar stílusgyakorlat (C és D szakosoknak)	1	1
Testnevelés	2	2
Latin (fakultatív)	2	2
Karének (csak az énekkar részére)	2	2
Összesen (latin és énekkar nélkül)	10—12	12

Később ezekhez az órákhoz a „C”, „D/1” és „D/2” szakcsoportoknál még mind a két félévben 1—1 órában táblai rajzot is felvettek. Az összóraszám így 11—13-ra, illetve 13-ra emelkedett.

A II. évfolyam kötelező órái a következők voltak:

	II. évf.	
	3. félév	4. félév
Lélektan	2	2
A SzK(b)P története	2	2
Neveléstan	3	3
Didaktikai gyakorlatok	3½	3½
Filozófia	2	2
Orosz nyelv	2	2
Ének	2	2
Rajz	2	2
Testnevelés	2	2
Kézimunka	2	2
Magyar stílusgyakorlat	1	1
Latin (fakultatív)	2	2
Karének	4	4
Összesen (latin és karének nélkül)	23½	23½

Ha az I. év és a II. év kötelező heti összóraszámát nézzük, szembetűnő a különbség: az I. év maximális 13 órájával szemben 23½ óra.

A rendelet megváltoztatja a szakcsoportok összetételét is. Az I. évfolyamon megszünteti az angol és francia szakos tanárok képzését, s bevezeti az egyszakos orosz képzést, ugyanakkor megszervezi a román, szlovák és délszláv szakos tanárképzést. Az eddigi „D” szakot kettébontja, s így lehetővé teszi a külön fizika és külön kémia szakos tanárok képzését.

Átszervezik a kiegészítő szaktárgyakat is. Megszüntetik a műhelygyakorlatok, háztartási ismeretek és gazdasági ismeretek tárgyait, de helyettük létrehozzák az úttörővezető és ének kiegészítő szaktárgyakat. Megmarad a testnevelés és rajz—

művészettörténet kiegészítő szaktárgya. Mindegyik kiegészítő szaktárgy heti óraszámát 6 órában jelölik meg.

Az úttörővezető szak megszervezésén túl elrendelik azt is, hogy minden hallgató köteles az úttörőmozgalomban is 2 féléven át hospitálni, mégpedig az ilyen szakosok a III. évben, a nem ilyen szakosok pedig a II. évben.

A rendelet előírja, hogy a II. éves hallgatók kéthetenként egy délelőtti didaktikai gyakorlatképpen iskolában hospitálással töltsenek el. Ennek menete a következő: 2 óra hospitálás, 1 óra megbeszélés és 2 óra lélektani gyakorlat. Ezt a hospitálást készítették elő az óratervbe felvett didaktikai gyakorlatok.

Ezek után nézzük meg, hogy milyen módon alakult át az egyes évfolyamokon és szakcsoportokon az általános és szaktárgyak aránya. Tekintettel arra, hogy az 1949-es rendelet csak az I. évfolyam kötelező tárgyait ismerteti, nem közli azonban a II. év (az új célkitűzésnek megfelelő II. év) óratervét, bár a szaktárgyak óraszámait itt is megadja, ezért csak az új szervezésű I. évfolyamnál végzem el az összehasonlítást.

		I. évf.	
		I. félév	2. félév
A/1 Orosz nyelv (egyszakos képzés)	kötelező	12	12
	szak	18	18
	kieg. szak	6	6
	összes	36	36
A/2 Nemzetiségi (román, szlovák, délszláv) — bármely más szaktárgy	kötelező	12	12
	szak	21—19—18	21—19—18
	kieg. szak	6	6
	összes	39—37—36	39—37—36
A/3 Magyar nyelv és irod. — ének	kötelező	12	12
	szak	20	20
	kieg. szak	6	6
	összes	36	36
B Magyar nyelv és irod. — történelem	kötelező	12	12
	szak	18	18
	kieg. szak	6	6
	összes	36	36
C Földrajz — természetrajz — egészségtan	kötelező	13	13
	szak	17	17
	kieg. szak	6	6
	összes	36	36
D/1 Mennyiségtan — természettan	kötelező	13	13
	szak	15	14
	kieg. szak	6	6
	összes	34	34

	I. évf.	
	1. félév	2. félév
D/2 Menniységtan – vegytan		
kötelező	13	13
szak.	17	17
kieg. szak	6	6
összes	36	36

Az egyes szakcsoportok heti óraszámában nem történt változás az 1947-es óratervhez képest. Az összóraszámokon belül azonban lényegesen megváltozott a kötelező és szaktárgyak aránya. A kötelező tárgyak 12–13 órájával szemben a szaktárgyak óraszámja 21–24 között mozgott. Így az 50–50%-os arány 25–75%-ra változott a szaktárgyak javára. Ez azt jelentette, hogy általában 6 órával csökkentették a kötelező órákat, ugyanakkor általában 6 órával emelték a szaktárgyak óraszámát. Ez a tanterv választotta szét először a szaktárgyaknál az elméleti és gyakorlati órákat. A kiegészítő szaktárgyak közül különös gonddal dolgozzák ki az úttörő vezető szak óratervét és programját.

Az 1949-ben kiadott tanterv azonban csak félévig szabta meg a „C”, „D/1” és „D/2” szakcsoportok oktatását. 1950. január 9-én ugyanis új tantervet léptetett életbe a minisztérium 1550—3/1950. VI. 1. számú rendelete, amely már az 1949/50-es tanév II. félévétől módosította a fentebb említett szakcsoportok II., III. és IV. félévi tantervét.

A természettudományi szakos hallgatók tantervének módosítását a minisztérium az általános iskolák felsőtagozatának természettudományi szakos tanárszükségletével indokolta. Ezt figyelembe véve csökkentették le az eddigi hároméves képzést az érintett szakcsoportoknál két évre úgy, hogy a II. év végén letett szakvizsgák után a hallgatók bizonyítványt kaptak, mely őket ideiglenes tanításra jogosította. Egy év tanítási gyakorlata közben egyénileg készültek fel a képesítővizsgára.

A képzési idő lerövidítése és a gyakorlati évre való felkészítés adta meg a tanterv átalakításának szempontjait. Ez főleg abban állt, hogy a III. év kötelező és szaktárgyait a II. évre hozták előre. A rendelet emellett a következő intézkedéseket is tartalmazta:

1. A „C”, a „D/1” és „D/2” szakosok a II. félévtől kezdve elhagyták kiegészítő szaktárgyaikat.

2. A „C”, „D/1” és „D/2” szakos hallgatók képzésénél megfelelően csökkenteni kellett az alsó tagozatban végzett hospitálás idejét, valamint az alsó tagozat tanítási módszertanára fordított tanulmányi időt.

3. Az 1949-es rendelet felbontotta az addigi „D” szakot. Az 1950-es rendelet a „C” szakcsoportnál eszközöl változtatást. Az eddigi „C” szakot (földrajz—természettan—egészségtan) most „C/1” (földrajz—természettan—egészségtan) és „C/2” (természettan—vegytan) szakra bontja. A „C/2” szak hallgatóit a korábbi „C” szak hallgatóinak átirányításával szervezik meg.

A rendeletnek megfelelően átalakított óraterv a következő volt:

C/2” (új szak) természetrajz-vegytan	II. félév	III. félév	IV. félév
Neveléstörténet	2	—	—
Neveléstan	4	—	—
Szervezettan	—	1	—

	II. félév	III. félév	IV. félév
Nevelő társadalmi munkája	—	—	2
Logika	—	2	—
Szakdidaktika	—	2	—
Gyakorlati tanítás, hospitálás	—	—	6
Párttörténet	—	2	2
Orosz nyelv	—	2	2
Magyar nyelv	1	1	1
Táblai rajz	1	1	1
Testnevelés	2	2	2
Kötelező tárgyak összesen	10	13	16
Szaktárgyak	21	22	19
Összesen:	31	35	35

	II. félév	III. félév	IV. félév
„D/1” Matematika – fizika			
Kötelező tárgyak: mint a „C/2” szaknál, kiegészítve			
biológiai világkép	2	—	—
Kötelező tárgyak összesen	12	13	16
Szaktárgyak	19	20	18
összesen:	31	33	34

„D/2” Matematika – vegytan			
Kötelező tárgyak: mint a „D/1” szaknál összesen			
	12	13	16
Szaktárgyak	19	20	18
Összesen:	31	33	34

Annak ellenére tehát, hogy a hallgatóknak nagyon sokféle (különösen a pedagógiai tárgyak esetében) kötelező tárgyat kellett tanulniuk, az óraszámok tekintetében a szaktárgyak megtartották vezető szerepüket és a IV. félév kivételével 7—9 órával többet fordítottak oktatásukra.

Még 1950 februárjában is hajtanak végre kisebb módosításokat a tanterven. Így pl. a II. éven minden szakon bevezetik a logika oktatását a 3. félévben 2, a 4. félévben 1 órával. A tanterv a szaktárgyak óráihoz tanulóköri órákat is beállít.

A tantervi módosítások következtében tehát az 1949/50-es tanév az oktatás szempontjából nagyon tarka képet mutatott. Minden évfolyam más-más tanterv alapján dolgozott, ugyanakkor más-más szakcsoportosításban is. A főiskola végző hallgatói még az eredeti, 1947-es tanterv szakcsoportosításának megfelelően kapták szakmai kiképzésüket, ugyanakkor az I. és II. éven már ezektől eltérő csoportosításokat hoztak létre. A kétszakos-kiegészítő szakos képzés mellett már van egy, illetve két szakos képzés, s a hároméves képzési idő mellett a kétéves képzés is je-

lentkezik néhány szaknál. Egy intézményen belül ennyi képzési variáció szemléletesen tanúskodhat arról a kényszerítő helyzetről, mellyel a főiskolai tanárképzésnek szembe kellett nézni, illetve melyet meg kellett oldania, ugyanakkor azonban árulkozik a képzési elvek kellő tisztázásának hiányáról is.

Érdekes, hogy a gyakori tantervváltoztatások gyakorlatával szemben — amely a perspektivikus munkát teszi lehetetlenné — a minisztérium a tervszerűség nagyon helyes elvét igyekszik megvalósítani. Az 1950. január 30-án kiadott 1400—50—6/1950. VI./1, illetve 1400—50—7/1950/VI/1. sz. rendelet ugyanis megállapítja: „Kíváncsinos, hogy az 1950—51. tanévtől kezdődően az egyetemi és főiskolai előadásokban is fokozottan érvényesüljön a tervszerűség elve.” Ennek érdekében rendelik el, hogy minden tantárgynak készítsék el programját az egész tanulmányi időszakra. Nyilvánvaló, hogy ilyen, több évre előretekintő programot félévenkénti tantervi változtatások mellett nem lehet elkészíteni.

A főiskolák tantervének történetében is fontos változást hozott a MDP 1950-es határozata. E párthatározat ismertetésére itt szükségtelen kitérnem, csupán a főiskolai tantervek fejlődésére gyakorolt hatását említem meg, nem térve ki e téren sem a mélyebb tartalmi változásokat kiváltó hatásáról.

A főiskolai igazgatók 1950 márciusában Egerben megtartott értekezletükön elhatározták, hogy a főiskola szervezetét és tantervét a korszerű követelményeknek megfelelően formálják át. E célkitűzésnek szellemében követelik a szegedi főiskola tanárai a főiskolai tanterv és óraterv viszonylagos rögzítését, mivel ez feltétlenül elősegítené a szakmai képzés színvonalának emelkedését. A szegedi értekezleten azt is hangsúlyozzák, hogy a főiskolai képzés eddig túlságosan teoretikus volt, s nem volt tekintettel az általános iskola gyakorlati célkitűzéseire és feladataira. Bizonytalanná tette az első félévek munkáját az a körülmény is, hogy nem tudták, vajon az általános iskola alsó vagy felső tagozatára képezzék-e a tanárokat? Ráműtattak arra is, hogy fokozottabban kell formálni a szaktárgyak oktatásával a hallgatók dialektikus materialista világszemléletét.

Ezeknek a törekvéseknek tudatosítását, határozottabb megvalósítását s nagyfokú intenzitással való végrehajtását tette lehetővé az 1950-es párthatározat. A szegedi főiskolán a határozattal kapcsolatos állásfoglalásokban a tanári kar leszögezi: „A Pedagógiai Főiskola három év óta működik. Ma sincs kialakult tanterve és óraterve. Tantervünk és óratervünk szinte hónapról-hónapra változik. Ez nagymértékben gátolja az előrelátó, tervszerű és jó munkát. Ez a VKM és ONI által teremtett zűrzavar a tanároknak és diákoknak egyaránt állandó bizonytalanságot eredményezett.” [2]

Az eddig áttekintett időszak ismeretében látjuk a fenti megállapítások helyességét. Az 1950-re kialakult helyzet valóban tűrhetetlen volt. Eléggé sajnálatos azonban az, hogy a párthatározat megjelenése után is még több éven keresztül a párthatározat előtti gyakorlat folytatódott tovább.

A párthatározat megjelenését minden esetre nagy lendülettel s nagy fokú hittel végzett reformmunkálatok követték. Az 1950. év egész nyarán keresztül folytak ezek a tanterv és program átalakító munkálatok azért, hogy az 1950/51-es tanévet már alaposan kidolgozott tantervekkel lehessen megkezdeni.

A minisztérium gyors intézkedését mutatja az, hogy az 1950. április 11-én kiadott 1550—13/1950. VI/1. számú rendeletével tantárgyakat szüntet meg, illetve óraszámokat csökkent már arra a félévre is. Elrendelik, hogy a háztartástan oktatását azonnal fejezzék be. A kiegészítő tárgyak közül a testnevelés óraszámát 6 óráról 5-re, a rajz- és műhelygyakorlat 6—6 óráját pedig 3—3 órára csökkentették, s egyben intézkedtek arról is, hogy e tárgyak tanításakor az úttörőszakkör foglalkoztatásának

megfelelő anyagot adjanak elő. Meg kellett szüntetni az iskolai ügyvitel című tárgy oktatását is, az iskolai egészségtan keretén belül pedig elsősegélynyújtást kellett tanítani.

Ezek a módosítások természetesen csak kisebb mértékben érintették a tanterv korábbi koncepcióját.

A főiskolák képviselőiből összeállított reformbizottság azonban, melynek feladata volt az új tanterv kidolgozása, 1950 nyarán már megfogalmazza azokat az elveket, melyeket felhasznált a tantervek összeállításánál.

A reformbizottság idézi a párthatározat megállapítását: „a tanterv túlterhelte a hallgatókat.” Ezt a megállapítást a főiskolákra alkalmazva a következő észrevételeket tették:

1. Amíg a szovjet pedagógiai főiskolákon két év alatt képeznek felső tagozatos tanárokat, addig „nálunk az ellenségnek sikerült a négy évre felemelendő hároméves főiskola maximalista követelésével fellépni.”

2. A főiskolák tantervének, tananyagának összeállításánál figyelmen kívül hagyták az általános iskola felső tagozatának követelményeit, és felesleges tárgyak beiktatása miatt a szaktárgyak óraszámra sok esetben a harmadát sem tette ki a teljes óraszámra.

3. Nem volt minden főiskola számára kötelező tanterv, s így a főiskolákon tervszerűtlen munka folyt.

4. A tervszerűtlen munka, a tananyagban történt évközi változtatások, a tananyag áltudományos túlméretezettsége, a számos felesleges tantárgy s a harmadik szak beállítása a hallgatók túlterheléséhez vezetett, és elősegítette a lemorzsolódást.

Ezeknek a megállapításoknak mélyebb elemzésére most nem térek ki, mivel nagyon sok irányú vizsgálódásra van szükség a tételek helyességének és tévedéseinek bizonyítására. A reformbizottság minden esetre ezeket az elveket fogadta el. Ezek alapján állapította meg a tantervkészítés irányadó téziseit. Ezek a következők voltak:

1. A rendelkezésre álló szovjet anyag figyelembe vételével és a lehetőséghez mért alkalmazásával, a tananyag racionális beosztásával olyan tantervet állít össze, amely bebizonyítja, hogy a hallgatók két év alatt jobb és alaposabb szakképzést kapnak, mint az eddigi három év alatt.

2. A főiskolák tantervének összeállításánál, a szakcsoportok meghatározásánál, a tananyag beosztásánál a bizottság szem előtt tartja az általános iskola követelményeit és szakember szükségletét. A felesleges tárgyak megszüntetésével az egyes szaktárgyak heti óraszámát jelentősen felemeli (az eddigi 4—6 órával szemben 6—12 órára). Azokat a szaktárgyakat, amelyeket az általános iskolában nagy órásszámmal tanítanak, több szakcsoportosításban adja.

3. A bizottság minden főiskola számára egységesen kötelező tanterv és tanmenet javaslatot készít. A tananyag megállapításánál felhasználja a rendelkezésre álló szovjet anyagot.

4. A bizottság a tananyag összeállításánál különös figyelemmel van arra, hogy a tananyag tudományos igényű legyen, de kiküszöbölődjék belőle minden olyan ismeretanyag, amely feltétlenül csak a tudósokképzéshez szükséges. A bizottság a túlterhelés kiküszöbölése érdekében megszünteti a harmadik szakot, amely túlságosan nagy órásszáma miatt ugyanis sekélyes képzést adott. Az órásszámok megállapításánál irányadónak veszi a szovjet példát, az első és az utolsó félévben adva a legkisebb órásszámot. (32—34—36—30). A maximális heti órásszám gyakorlattal együtt 36.

5. Minden félévben heti 4 órát biztosít a hallgatók eszméi, politikai, szakmai nevelése szempontjából egyaránt fontos marxizmus—leninizmus oktatására.

A reformbizottságnak fentebb ismertetett határozatait nem szükséges külön is elemezni. Az első pontban nyilvánvalóan téves célkitűzés fogalmazódott meg, amely több évig vitte helytelen irányba a főiskolai tanárképzést. A többi pont ma is érvényes elveket fogalmaz meg.

A reformbizottság elveit szem előtt tartva készíti el minden főiskola tanterv-javaslatát. Ezen javaslatok alapján készíti el a reformbizottság az átmeneti tantervet,

amely azonban csak a II. évfolyam mindkét félévének és a III. évfolyam I. félévének órátértét tartalmazta. A III. évnél azért csak az I. félévet, mivel a II. félévben a hallgatók gyakorló félévre mentek ki általános iskolákhoz.

Az átmeneti tanterv így épült fel:

	II. évf.		III. évf.
	3. félév	4. félév	5. félév
<i>Kötelező tárgyak</i>			
Marxizmus – leninizmus	4	4	4
Neveléstan	—	2	1
Tanítástan	2	—	2
Lélektan	2	—	2
Ifjúsági mozgalom	—	1	1
Orosz	2	2	2
Testnevelés	2	—	—
Szakdidaktika	4—6	—	4—6
Hospitálás	4	4	4
Összesen:	20—22	13	19—21

Az egyes szakcsoportok szaktárgyi órái:

A/1 orosz nyelv	21	22	18
összesen (szak és kötelező)	39	33	35
A/2 magyar nyelv és irod. – ének	13	18	15
összesen (szak és kötelező)	37	31	34
B/ Magyar nyelv és irod. – történelem	16	19	15
összesen (szak és kötelező)	38	32	36
C/1 Földrajz-természettan – egészségtan	18	19	13
összesen (szak és kötelező)	38	32	35
C/2 Természettan – vegytan	19	19	—
összesen (szak és kötelező)	39	32	—
D/1 Matematika – fizika	18	18	(mat-fiz-vegyt). 13
összesen (szak és kötelező)	38	31	
D/2 Matematika – vegytan	18	16	—
összesen (szak és kötelező)	38	29	—

Mint látjuk, az 1950 szeptemberében megjelenő tanterv a reformbizottság elveit nem ültette át a gyakorlatba. Az általánosan kötelező és a szaktárgyak aránya ismét 50—50%-os maradt. Nyilvánvaló, hogy az elveket nem a II. és III. éven kívánták érvényre juttatni, hanem az új I. évfolyamon. Az I. évfolyam tantervét és órátértét azonban nem közli az átmeneti tanterv, s azt levéltárakban sem sikerült megtalálnom.

Végleges s most már a kétéves képzés mindkét évét magába foglaló tanterv az 1951/52-es tanévre jelenik meg, melyet a minisztérium 1951. szeptember 13-án küld ki a főiskoláknak. Ennek a tantervnek megjelenését, illetve elkészítését ismét

alapos elvi megfontolások előzték meg. A minisztérium 1951. június 2-án adja ki a „Tantervi bizottságok feladatai” című útmutatást, amely ezeket a fontos elveket tartalmazta.

Az útmutató megállapítja, hogy az 1951—52-es tanévre új tanterveket kell kidolgozni, melyek elkészítésénél figyelembe kell venni az 1950. évi reform tapasztalatait. Így értékeli az 1950-es reformot: „Az 1950. évi reform komoly fejlődést hozott, de még sok fogyatékkal rendelkezett. A tananyag túlsúlyos volt, magas volt a heti óraszám, amely mellett folyamatos egyéni tanulásra nem jutott elég idő.” Ezért kívánatos a reform tovább fejlesztése olyan szempontból, hogy a tanterv összeállításánál biztosítani kell a tantárgyak szerves összefüggését, és azt, hogy az új ismeretek szerzése mindig a megelőző tananyagra támaszkodjék. Alapvetően fontos a túlterhelés csökkentése szempontjából a tantárgyak számának csökkentése, összevonása. Lehetővé kell tenni fakultatív tárgyakat, és kerülni kell a sok ismétlést, átfedést, és az anyag sűrítésére kell törekedni. Fő követelményként állítja fel az útmutató azt, hogy az új tantervet nemcsak az I. év számára, hanem a teljes képzési időszakra kell kidolgozni, mert csak így biztosítható a tárgyak helyes elhelyezése és megfelelő áttekintése. Fontos az is, hogy minden tantárgy elhelyezésének kérdését ne elszigetelten, hanem a tanterv egész felépítésének szempontjából vizsgálják a tanterv készítői.

Az útmutató előírja, hogy a főiskolán a heti legmagasabb óraszám 34 óra lehet, melyben benne szerepelnek a szakdidaktikai és egyéb gyakorlatok, valamint a pedagógiai képzés is. Az útmutató még több elvi kérdést is rögzít. Így pl. rámutat arra, hogy ki kell küszöbölni a túlságosan sokféle tárgyat; ki kell küszöbölni az egyes tanszékek tematikájában szereplő átfedéseket; a tantervek kidolgozásánál biztosítani kell a hallgatóknak a kötelező tanulmányi és társadalmi munkájuk mellett az önálló tanulásra fordított időt is; biztosítani kell a hallgatók félévenkénti egyenletes megterhelését stb.

Ezek az elvek már nagyon sok helyes felsőoktatás-pedagógiai tételt tisztáznak. Kár, hogy a főiskolák esetében is akkor fogalmazódnak meg ezek a tételek, amikor a gyakorlati oktató-nevelő munka sem tartalmában, sem módszerében nem a felsőoktatás-pedagógiai elvek kimunkálásának és alkalmazhatóságának irányában haladt. Ismeretes, hogy az egy szakos képzéssel együtt 1950—51-től kezdődik meg az ún. középiskolás módszerek eluralkodása a felsőoktatásban.

Az általános elvek ismerete után nézzük meg, hogy mennyiben és hogyan juttatták ezt kifejezésre a főiskola 1951/52. tanévi tantervei.

Formájában változást hozott ez a tanterv annyiban, hogy a kötelező tárgyaknál is feltünteti az elméleti és gyakorlati órákat, valamint közli az egyes félévek kollokviumi, illetve szigorlati tárgyainak vizsgáit. A reál szakcsoportoknál visszaállítja a magyar nyelv fakultatív tanulását.

A tanterv külön közli az új szervezési elveken nyugvó I. és II. évfolyam óratervét, és ettől elkülöníti a régi tanterv alapján tanuló, végző II. év óratervét. Itt csak az előbbi óraterveket ismertetem.

Az 1950-es reformbizottság 2. pontját most hajtják végre, s így az általános iskola szakember-szükségletének megfelelően új szakcsoportokat is szerveznek.

Az új szakcsoportok és óraszámuk a következők:

<i>Kötelező tárgyak</i>	I. évf.		II. évf.	
	1.	2.	3.	4. félév
	elm. gyak.	elm. gyak.	elm. gyak.	elm. gyak.
Marxizmus-leninizmus	4 (2+2)	4 (2+2)	4 (2+2)	4 (2+2)
Lélektan	3 (2+1)	—	—	—
Ped. ált. alapjai. Didaktika	—	5 (3+2)	—	—
Neveléstan	—	—	3 (2+1)	2 —
Hospitálás, tan. gyak.	—	—	4 (—3)	4 (—3)
Testnevelés	2	2	2	—
Orosz	2	2	2	2
Módszertan	—	—	4	—
Magyar nyelv	2	2	—	—
Összesen	13	15	19—18	12—11

Az egyes szakcsoportok szakórái:

Orosz szak	20	19	21	22
összesen	33	34	39	33
Magyar szak	19	17	10	20
összesen	30	30	28	31
Történelem — földrajz	18	18	15	17
összesen	31	33	33	28
Történelem — ének	16	18	15	17
összesen	29	33	33	28
Történelem — rajz	16	18	15	17
összesen	29	33	33	28
Földrajz — rajz	18	16	14	16
összesen	31	31	33	28
Természetről — földrajz	23	21	16	21
összesen	36	36	35	33
Természetről — testnevelés	23	23	18	21
összesen	34	34	35	33
Matematika — fizika	21	19	15	18
összesen	34	34	34	30
Matematika — kémia	21	19	15	15
összesen	34	34	34	27
Ének-zene — testnevelés	20	20	15	17
összesen	33	35	34	29

Az új tanterv tehát a korábbi 7 szakcsoport helyett 11-et szervez, s ebből 8 új szakcsoportosítást jelent. A történelemhez három, a természetrajzhoz kettő, a földrajzhoz egy, az ének—zenéhez egy másik szakot kapcsol, s létrehozza az egy szakos orosz mellé az egy szakos magyar szakot is.

Az új tanterv érvényre juttatta az óraszám csökkentésére hozott elveket. A heti órák száma 28—35 között mozgott. A kötelező és szaktárgyak aránya azonban nem változott s megmaradt 50—50%-osnak.

A régi tanterv alapján tanuló II. éven mint új szakcsoportosítást hozza létre az 1951-es tanterv az első éven sem szereplő természetrajz—rajz szakcsoportot. Itt is megszervezik azonban új szakcsoportként az I. éven is szereplő legtöbb szakcsoportot.

Az 1951-es tantervhez novemberben kezdik meg az addig ideiglenes programok átdolgozását. A minisztérium rendelete hangsúlyozza, hogy a programokban érvényesüljenek felsőoktatási pedagógiáknak a reformok során kialakult alapelvei.

Az 1952/53-as tanév előtt ismét új tanterv jelenik meg. Az 1952. július 16-án elkészült tanterv lényegében megegyezik az 1951-es tantervvel, csupán három új szakcsoport megszervezésében tér el attól. Az előző évi történelem—rajz helyett a földrajz—rajz szakot, valamint a természetrajz—rajz szakot hozzák létre. Új szakcsoportként jelentkezik az egy szakos testnevelés és az egy szakos ének. Tekintettel arra, hogy a kötelező tárgyak változatlanok maradtak, eltekintek azok újbóli felsorolásától s csupán az újonnan szervezett szakok kötelező és szakóráinak számát közlöm:

	I. évf.		II. évf.	
	1. félév	2. félév	3. félév	4. félév
<i>Földrajz — rajz</i>				
<i>Kötelező órák</i>	11	13	19	12
<i>Szakórák</i>	21	18	14	16
<i>Összesen</i>	32	31	33	28
<i>Természetrajz — rajz</i>				
<i>Kötelező órák</i>	11	13	17	12
<i>Szakórák</i>	22	22	18	22
<i>Összesen</i>	33	35	35	34
<i>Testnevelés</i>				
<i>Kötelező órák</i>	9	13	16	14
<i>Szakórák</i>	19	19	17	14
<i>Összesen</i>	28	32	33	28
<i>Ének</i>				
<i>Kötelező órák</i>	11	15	16	11
<i>Szakórák</i>	16	16	16	17
<i>Összesen</i>	27	31	32	28

1953. január 20-án a minisztérium újra módosítja a tanév második félévének óratervét. Ez a módosítás azonban csak egy-két órákülönbséget jelent néhány tárgynál.

Az 1953. augusztus 5-én kiadott 855—56/1953. VI. számú rendelet azonban már lényeges változtatásokat eszközöl elsősorban a pedagógiai tárgyak óratervében. Az 1953/54. tanévtől kezdődően a pedagógiai tárgyak következő rendszerét írja elő a rendelet:

	I. évf.				II. évf.			
	1. félév		2. félév		3. félév		4. félév	
	elm.	gyak.	elm.	gyak.	elm.	gyak.	elm.	gyak.
Lélektan	3	(2+1)	—	—	—	—	—	—
Ped. ált. alapjai, logika és ált. didaktika	—	—	6	(4+2)	—	—	—	—
Neveléstan	—	—	—	—	3	(2+1)	—	—
Neveléstörténet	—	—	—	—	—	—	2	—
Úttörőmozgalom	—	—	—	—	—	—	1	—

A rendelet módosítja az orosz nyelv és irodalom szak óratervét, valamint a rajz szak óratervét is. Tartalmi változtatásokat eszközöl a magyar nyelv és irodalom, a matematika—fizika és matematika—kémia szakon.

A két éves képzés elégtelensége és a hallgatókra rótt túlterhelése egyre sürgetőbben vetette fel a képzés idejének felemelését és a két szakos képzés visszaállítását. „A szűk lehetőségek között is érthető módon növekedtek a képzéssel szemben támasztott igények, s ez olyan ellentmondásokhoz vezetett, melyek feloldása a kétéves képzés keretei között lehetetlenné vált.” (Bizó Gyula) Így került sor az 1954/55-ös tanévtől kezdődően a hároméves két szakos képzés megszervezésére. Az 1954/55-ös tanévben azonban még nem kerül sor az egész képzési időszak teljes tantervi rendszerének kidolgozására. Az 1954. július 26-án kiadott 8550—48/1954. számú minisztériumi rendelet csak a képzés egyes feladatairól intézkedik és csupán az új I. évfolyam óratervét dolgozza ki. A II. év tehát továbbra is a régi tanterv alapján tanul.

A képzési célok megváltozásának megfelelően újra sor kerül a szakcsoportok átalakítására. A korábbi évekkel ellentétben (kivételt képez az 1949-es rendelet a nemzetiségi szakok szervezésével kapcsolatban) a rendelet nem minden szakcsoportot szervez meg mindegyik főiskolán, hanem bizonyos fokú profilírozást hajt végre. Jellemző a képzési szakok hirtelen történő s így kellően át nem gondolt átalakítására, hogy 1954 nyarán az I. évre még felvesznek egyszakos magyar és egyszakos testnevelési szakra is hallgatókat, akiket a rendelet megjelenése után irányítanak át más szakokra.

Az I. év óratervét ideiglenes jelleggel küldik meg a főiskoláknak azzal, hogy a II. és III. év óratervét még az 1954/55-ös tanév folyamán a 3 éves főiskola végleges óratervével együtt fogják megkapni. A végleges óraterv azonban csak 1955. július 11-én jelenik meg.

Az 1954/55-ös átmeneti tanterv kötelező tárgyai és szaktárgyainak óraszámai a szakcsoportokkal együtt a következők voltak:

Kötelező tárgyak	I. évf.	
	I. félév	II. félév
Lélektan	2	—
Lélektani szeminárium	2	—
Logika, ált. pedagógia	—	2
Logika, ált. ped. szeminárium	—	1
Marxizmus	2	2
Marxizmus szeminárium	2	2
Honvédelem	3	3
Testnevelés	2	2
Orosz	2	2
összesen:	15	14

Az egyes szakcsoportok szakóráinak száma:

<i>Magyar—történelem</i>	(Eger, Szeged)	20	20
	összesen	35	34
<i>Magyar—oros</i>	(Budapest, Pécs)	20	20
	összesen	33	32
<i>Magyar—nemzetiségi</i>	(Budapest)	21	21
	összesen	36	35
<i>Történelem—ének</i>	(Budapest, Szeged)	20	20
	összesen	35	35
<i>Történelem—földrajz</i>	(Eger, Pécs)	20	20
	összesen	35	34
<i>Földrajz—rajz</i>	(Szeged)	20	20
	összesen	35	34
<i>Biológia—földrajz</i>	(Budapest, Eger, Pécs)	22	22
	összesen	37	36
<i>Biológia—testnevelés</i>	(Pécs)	24	24
	összesen	39	38
<i>Matematika—fizika</i>	(Bp., Eger, Szeged)	19	21
	összesen	34	35
<i>Matematika—kémia</i>	(Pécs, Szeged)	19	19
	összesen	34	33

Az átmeneti tantervben tehát a szakórák száma szakcsoportonként 5-től 10-ig haladta túl a kötelező tárgyak óraszámát.

A hároméves két szakos képzés végleges tantervének kidolgozása előtt a minisztérium 1955. februárjában ismerteti a megváltozott képzés általános célkitűzéseit „A hároméves pedagógiai főiskola” címen. Az útmutató hangsúlyozza, hogy az átszervezés döntő oka a két éves főiskola szakmai gyengesége, főként a szaktárgyi eredmények alacsony foka volt, mely természetesen következett a rövid oktatási időből, de a beiskolázottak alacsony színvonalú előképzettségéből is. Az ideiglenes óraterv tapasztalatai alapján, valamint a kidolgozott programok alapján, melyekben az általános iskola tanterveinek megfelelően rögzítették az anyagot, sor kerülhet a végleges tanterv elkészítésére. A végleges tantervet a tapasztalat alapján leszűrt tartalmi tisztázottság, valamint a hallgatók fokozott önállóságának figyelembe vételével kell kidolgozni. Az útmutató alapelveként fogalmazza meg azt, hogy a két-éves képzési időre kialakult tanulmányi anyagot általában nem kell bővíteni. A rendkívül magas óraszám helyébe el kell érni, hogy humán szakoknál 30—32, természettudományos szakoknál 34—36-nál magasabb heti óraszám ne legyen. Hangsúlyozza az útmutató, hogy a közös és szaktárgyak óraszámának arányát úgy kell megtervezni, hogy azok mindegyikére lehetőleg az óraszámkeret egyharmada jusson, vagyis a kötelező tárgyak 25%-a mellett a szaktárgyak 75%-a szerepeljen. Ennek érdekében a kötelező tárgyak óraszámának csökkentését írja elő. Fontos felsőoktatás-pedagógiai elvként állapítja meg az útmutató, hogy az anyag megtanításában és a szükséges óraszám megtervezésében figyelembe kell venni a hallgatók fokozott önállóságát.

Az útmutató közli a javasolt kötelező tárgyakat és óraszámukat. A végleges tanterv azonban eltér ettől a javaslattól. Ismerteti az egyes, újonnan bevezetendő tárgyak célkitűzését is, valamint a fakultatív tárgyak megszervezésének lehetőségét,

a szakdolgozat készítés beiktatását, a gyakorlati képzés menetét, a vizsgák rendszerét, az államvizsgák megszervezését, s végül a szakcsoportosítás kérdését.

Mint már említettem, a végleges tanterv az elvi kérdések tisztázása után 1955. július 11-én jelent meg (8550—1/2/1955. szám alatt). Az új tantervbe felvett kötelező tárgyak ezek voltak:

<i>Kötelező tárgyak</i>	I. évf.		II. évf.		III. évf.	
	1. félév	2. félév	3. félév	4. félév	5. félév	6. félév
Marxizmus – leninizmus	4	4	4	4	4	4
Orosz nyelv	2	2	2	2	—	—
Testnevelés	2	2	2	2	—	—
Lélektan	3	—	—	—	—	—
Logika, ált. pedagógia	—	3	—	—	—	—
Általános didaktika	—	—	3	—	—	—
Neveléstan	—	—	—	3	—	—
Neveléstörténet	—	—	—	—	—	3
Praktikum	—	—	—	—	—	1
Úttörővezetés	—	—	—	—	—	1
Hospitálás	—	—	—	—	4	4
Módszertan	—	—	—	3	2	—
Gyakorlati tanítás	—	—	—	—	6	6
Összesen:	11	11	11	14	16	19

Az egyes szakcsoportok szaktárgyi órái:

<i>Magyar—orosz</i>	19	19	18	17	11	8
összesen	28	28	27	29	27	27
<i>Magyar—nemzetiségi</i>	19	19	18	16	14	10
összesen	30	30	29	30	30	29
<i>Magyar—történelem</i>	18	18	17	15	12	8
összesen	29	29	28	29	28	27
<i>Magyar – ének</i>	19	19	18,5	16,5	13,5	10,5
összesen	30	30	29,5	30,5	29,5	29,5
<i>Történelem—földrajz</i>	19	18	17	14	10	8
összesen	30	29	28	28	26	27
<i>Történelem—ének</i>	17	17	17,5	14,5	11,5	10,5
összesen	28	28	28,5	28,5	27,5	29,5
<i>Biológia—földrajz</i>	22	21	20	18	13	10
összesen	33	32	31	32	29	29
<i>Biológia—testnevelés</i>	22	22	20	17	14	10
összesen	31	31	29	29	30	29
<i>Földrajz—rajz</i>	19	19	17	20	14	9
összesen	30	30	28	34	30	28
<i>Matematika—fizika</i>	19	19	20	17	11	11
összesen	30	30	31	31	27	30
<i>Matematika—kémia</i>	20	21	20	16	11	8
összesen	31	32	31	30	27	27

Új szakcsoportként jelentkezik itt a korábbi években már meglevő magyar—ének szakcsoport.

Az egyes szakcsoportok heti óraszámában valóban nagyfokú csökkentést hajtottak végre. A legalacsonyabb óraszám 26 volt és egyetlen szakcsoportnál sem

emelkedett a 34 óra fölé. A kötelező órákat is sikerült alacsonyabb óraszámban megszabni, ugyanakkor azonban különösen a pedagógiai tárgyaknál sokirányú tájékozódást igyekeztek nyújtani. A kötelező és szaktárgyaknál megvalósították az egyharmados arányt.

Az 1955-ös tantervnek ezek a pozitívumai is hozzájárultak ahhoz, hogy az eddig megjelent tantervek közül ez a leghosszabb ideig maradt érvényben; az 1955/56-os tanévtől az 1959/60-as tanévig. E mögött a tény mögött azonban természetesen több ok is meghúzódik: az 1954-es párthatározat hibákat korrigáló törekvése, az 1950-es párthatározat nyomán kialakult túlzások felszámolása, az 1954-es párthatározat irányelveinek megvalósítását követő kiegyensúlyozottabb oktató-nevelő munka. De az okok között említhetjük a politikai életben bekövetkezett változásokat is. Igaz, az 1956-os ellenforradalom megzavarta ezt az egészséges fejlődési irányt, a főiskolai tantervek rendszerében azonban még néhány évig nem volt szükséges változásokat eszközölni. Az 1955-ös tanterv jó alapul szolgált arra, hogy az oktatás-nevelés szintjét később magasabbra lehessen emelni.

Ez az 1959/60-as tanévben következett be. Új tanterv készítésére elsősorban a szakcsoportok átalakítása miatt volt szükség, tekintettel arra, hogy 1959-ben nemcsak 4 évre emelték a képzési időt, de az eddigi kétszakos képzés helyett ismét háromszakos képzést vezettek be. Ezt az átszervezést az általános iskolák tanárhiányával indokolták. Kétségtelen azonban, hogy az előző évek egyenletesebb munkáját az új szervezéssel megbolygatták. Az új tanterv követelményeinek gyakorlati megvalósíthatatlanságát már az első félévi vizsgák jelezték, mivel az I. évfolyam hallgatóinál ugrásszerűen megnőtt a bukások száma, a többi évfolyamok hasonló időszakában a vizsgálathoz viszonyítva. A tanárképzés egyenletes fejlődése szempontjából is helyesebb lett volna 1959-ben a négyéves kétszakos képzésre áttérni.

A négyéves háromszakos képzés előkészületei már 1958 elején megkezdődtek. A hároméves képzés tapasztalatai alapján rajzolják meg a továbbfejlődés lehetőségét és szükségszerűségét az egyes főiskolák szaktanszékei. Mindegyik szaktanszék igyekszik az oktatási keretek bővülését tárgyainak tartalmi bővítésével kitölteni. A szaktanszékeknek ez a törekvése bizonyos fokig érthető volt, azonban nem számoltak a háromszakos képzésre való áttérés nehézségeivel.

A főiskolai tantervek átalakítását a fentiekén kívül más tényező is indokolta. Ez pedig a felsőoktatási reform egyre szélesedő törekvése volt, amely reformnak legfontosabb célkitűzése az oktatásnak a gyakorlati élethez közelebb hozása volt. A minisztérium 1959 januárjában megküldte a főiskoláknak a felsőoktatási reformmal kapcsolatos elképzeléseit. A felsőoktatási reformnak ez a törekvése döntő mértékben megszabta az egész tantervátalakítás szellemét, amely a tantárgyak kiválógasában és belső tartalmában is kifejezésre jutott.

Az 1959-es tanterv javaslatát a minisztérium már 1959 májusában megküldte a főiskoláknak. Ez a tantervi javaslat az egyes szakbizottságok javaslatai alapján készült el, s nagyon jól mutatta a szaktanszékek fentebb jellemzett törekvését. A tantervi javaslatot kísérő iratban megállapítják, hogy pl. a természettudományi szakokon egyes esetekben a heti óraszám 39—40 órát is elér. A minisztérium általában 36, kivételesen 38 órában jelöli meg a maximális óraszámot. Hasonló problémát vetett fel a szigorlatok és kollokviumok félévenkénti száma is. Itt egyes szakokon 10—12 szigorlatot és kollokviumot is tervbe vettek. A minisztérium 7, illetve 8 szigorlatot, kollokviumot javasol.

Az 1959-es tanterv visszatér a korábbi években szokásos szakok és választható szakok rendszerére. Az előírt szakok ezek voltak:

Magyar nyelv és irodalom—orosz nyelv és isodalom
 Magyar nyelv és irodalom—nemzetiségi (német, délszláv, szlovák, román) nyelv és irodalom
 Magyar nyelv és irodalom—történelem
 Biológia—földrajz
 Matematika—fizika
 Matematika—kémia

Ezekhez az alapszakokhoz kellett választani a harmadik szakot a következő tárgyakból: ének, rajz, testnevelés, orosz nyelv és irodalom, nemzetiségi (német, délszláv, szlovák, román) nyelv és irodalom, kémia, mezőgazdasági ismeretek és gyakorlatok, műszaki ismeretek és gyakorlatok.

A tanterv a választásban csak annyi megkötést mond ki, hogy a kémiát csak a biológia—földrajz, valamint a matematika—fizika; a mezőgazdasági ismereteket és gyakorlatokat csak a biológia—földrajz; a műszaki ismereteket és gyakorlatokat csak a matematika—fizika, valamint a matematika-kémia szakosok választhatják. A magyar nyelv és irodalom—orosz nyelv és irodalomhoz, valamint a magyar nyelv és irodalom—nemzetiségi nyelv és irodalom szakokhoz harmadik szakként nemzetiségi nyelv nem volt választható.

Ezek azonban nagyon kismértékű korlátozások voltak. Az előírt szakok, valamint a választható szakok szabad variálása révén a szakcsoportok rendkívül gazdag s egyben egészségtelen túlburjánzása következett be. Az 1959-es tanterv 53 szakcsoportot sorol fel. Elképzelhető, hogy milyen nagy gondot okozott pl. a főiskolai órarend összeállítása. A szakcsoportoknak ez a szövevényes rendszere kihatott a főiskolai közösségek — melyek egyes szakcsoportokon belül a korábbi években szépen fejlődtek — felbomlására, illetve egyáltalán megakadályozta azt, hogy tartásában közösségek jöjjenek létre.

Itt nincs lehetőség arra, hogy mind az 53 szakcsoport kötelező-, szak- és választható szakjainak óraszámait ismertessem. A korábbi évek 3—4 lapból álló óra- és tantervével szemben most nagy alakú formában jelennek meg csupán az egyes szakcsoportok óraszámait ismertető táblázatok. Ezekből az óratervekből csupán a kötelező tárgyakat emelem ki.

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
	félévek							
Filozófia	2	3	3	—	—	—	—	—
Politikai gazdaságtan	—	—	—	3	3	—	—	—
Tudományos szocializmus	—	—	—	—	—	2	2	3
Testnevelés	2	2	2	2	—	—	—	—
Orosz nyelv	2	2	2	2	—	—	—	—
Ált. és gyermeklélektan	4	—	—	—	—	—	—	—
Nev. és okt. lélektan	—	2	—	—	—	—	—	—
Logika	—	2	—	—	—	—	—	—
Bev. a ped-ba. Didaktika	—	—	4	—	—	—	—	—
Neveléstudomány	—	—	—	3	—	—	—	—
Úttörőmozgalom	—	—	—	1	—	—	—	—
Neveléstörténet	—	—	—	—	3	—	—	—
Praktikum	—	—	—	—	—	1	—	—
Tanítási gyakorlat	—	—	—	—	—	6	9	9
Népművelés	—	—	—	—	2	2	—	—
Módszertanok	—	—	—	—	6	2	—	—
Összesen:	10	11	11	11	14	13	11	12

Ha az első, 1947-es kötelező tárgyak rendszerével hasonlítjuk össze az 1959-es tantervet, akkor láthatjuk, hogy azok milyen mértékben differenciálódtak, illetve bővültek. Ennek ellenére sem érték el azonban azt a magas óraszámot, melyet az első

tantervben kaptak. Az 1947-es tantervben 18 óra volt a legalacsonyabb, 21 óra volt a legmagasabb, az 1959-es tantervben pedig 10 a legalacsonyabb, 14 a legmagasabb óraszám. Ugyanakkor azonban — érthetően — megnőtt a szaktárgyak óraszám. Ez már a háromszakos képzésből is természetesen következik. A különböző szakpárosítás miatt a szakórák és ennek következtében az összes heti órák száma is nagyon eltérő képet mutat. A legalacsonyabb, 28-as óraszám (pl. magyar—szlovák—orosz szaknál a VIII. félévben) és a legmagasabb, 40-es óraszám között (pl. biológia-földrajz—román szakon a II. és III. félévben) minden érték megtalálható. A kötelező, valamint két szaktárgy és választható tárgyak %-os aránya átlagosan ez volt: kötelező tárgyak: 25%; két szaktárgy: 55%; választható tárgy: 20%. Ez természetesen az egyes félévekben és egyes szakcsoportokon belül 1—2%-os eltérést mutat.

Az 1959/60-as, lényegében kísérleti év tapasztalatai alapján 1960-ban kisebb mértékű módosítást hajtanak végre a tanterven. Ez azonban kizárólag az óraszámok nem lényeges változtatásában állt.

Az 1959-es tanterv nem szolgálhatott sokáig az oktatás-képzés alapjául. Megszüntetéséhez és az új tanterv kiadásához ismét több tényező járult hozzá. Soroljunk fel néhányat ezek közül. 1962-ben új tantervet dolgoztak ki az általános iskolák számára, s ez már önmagában is felvetette a tanárképzés tantervének átalakítását. Egyre szaporodtak a panaszok a háromszakos képzés okozta túlterhelések miatt, s ugyanakkor a képzés színvonalának alacsonyága miatt. Az elmúlt évek alatt megváltozott az általános iskolák tanárszükséglete; s a szaktanárok nagy arányú képzése miatt is szükségtelessé vált a háromszakos tanárok kibocsátása. Legdöntőbb oknak azonban azt a nagy arányokban kibontakozó törekvést tartom, hogy a felsőoktatásban is korszerűsítsék mind az oktatás anyagát, mind az oktatás módszereit. Ennek a korszerűsítésnek azonban eleve gátat szabott a négyéves háromszakos képzés meglevő szűk kerete, hiszen pl. a felsőoktatásban szükséges önálló munkamódszerek felhasználását is lehetetlenné tették a magas óraszámok.

A korszerűsítési törekvések már 1960-ban megindulnak. Az 1960-ban megjelenő „A felsőoktatás tananyagának és oktatási módszereinek korszerűsítése. Általános alapelvek” című füzet nagyon sok tantervi problémát vet fel. Ezek, valamint a szintén 1960-ban megjelenő: „Irányelvek a felsőoktatás reformjához” tantervre vonatkozó felsőoktatás-pedagógiai tételek külön elemzést igényelnek. Az egyes szaktárgyak anyagának korszerű átalakítása, az elméletnek és a gyakorlati életnek fokozottabb összekapcsolása, a hallgatói önállóságot biztosító módszerek alkalmazása mind a tantervi anyag gyökeres reformját sürgette.

A Szegedi Tanárképző Főiskola 1963 júliusában készített feljegyzésében rámutatott arra, hogy a háromszakos képzés nem oldotta meg az általános iskolák problémáját, s mind a hallgatók, mind a főiskolai oktatás tekintetében kedvezőtlen helyzetet teremtett. A hallgatóknál nagyfokú terhelés jelentkezett, amely lehetetlenné tette az alapos tanulást. Ezzel magyarázták azt is, hogy csökkent a főiskolai tanulásra jelentkezők száma, mivel elriadtak az erős igénybevételtől. Nehézségekbe ütközött a harmadik szak megválasztása, mivel a hallgatók érdeklődésüknek megfelelően az első két szakot választották, míg a harmadik szakot kényszerből vették fel. A hallgatók attól is félték, hogy munkahelyükön éppen ezt a szakot kell majd tanítaniuk. A főiskolán folyó képzés szempontjából káros volt a három szak azért, mert nem biztosította az anyag mélyebb tanulmányozását, megakadályozta az önálló kutatáson, a szakirodalom vizsgálatán nyugvó tanulást. A három szak elleni legfőbb érv azonban az volt, hogy a végzett hallgatók nagy számban nem a részben osztott iskolákhoz kerültek s a megyék sem háromszakos tanárokat igényeltek. A településhálózat átalakítása is a képzés kétszakos formáját sürgette. Érdekes

helyzet is kialakult: a nappali tagozaton megbukott hallgatók levelező hallgatók formájában tanultak tovább — most már mint kétszakos tanárok.

Mindezek indokolták a régi oktatási forma átszervezését.

A korszerűsítés munkálatai több fázisban mentek végbe, s csupán ezen fokozatok befejezéseként került sor a tanterv kidolgozására. Már maga ez az eddig nem járt út jelzi, hogy a korábbi évek tanterv toldozgató-foldozgató, többségükben elszetett tantervi reformjaival szemben itt valóban átgondolt, messzire tekintő munkálatokról volt szó. A tantervek kidolgozásában a társadalom több tagja is részt vett.

A korszerűsítési munkának ezeket a fokozatait, lépéseit itt nem kívánom ismertetni s csupán a végeredményként megszülető tantervet szeretném néhány szempontból elemezni.

A Főiskolai Reformbizottság 1962 októberében kidolgozza az egyes szakok tárgyainak képzési összóraszámát. Novemberben már kidolgozzák a kötelező tárgyak teljes óratervi javaslatát. 1963. július 10-én megjelenik az 1963/64-es tanévre felvett I. éves hallgatók átmeneti tanterve, ez azonban még négyéves háromszakos képzésre készült. 1963. október 12-én azonban a minisztérium már kiadja „A két szakos képzésre való áttérés feladatainak ütemezése a tanárképző főiskolákon” című útmutatójában az új képzési célokra készült kötelező tárgyak óratervét. A különböző értekezletek vitái után kerül sor az 1964/65-ös tanévben az elkészített új oktatási-képzési célokat szolgáló tanterv bevezetésére az I. évfolyamon.

Az 1964-es tanterv, illetve óraterv teljes részletezése ismét lehetetlen annak terjedelmes volta miatt. Így ebből a tantervből is csupán a kötelező tárgyak óratervét közlöm, hogy egyrészt megállapíthassuk a kötelező tárgyakban bekövetkezett változásokat az előző tantervhez képest, másrészt, hogy a kötelező órák számát össze tudjuk hasonlítani a szaktárgyak óraszámával.

<i>Kötelező tárgyak</i>	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Politikai gazdaságtan	3	3	—	—	—	—	—	—
Filozófia	—	—	2	3	3	—	—	—
Etika	—	—	—	—	—	2	—	—
Tudományos szocializmus	—	—	—	—	—	3	3	—
Orosz nyelv	2	2	2	—	—	—	—	—
Testnevelés	2	2	2	2	—	—	—	—
Iskolaeegészségtan	—	—	—	—	1	—	—	—
Logika	2	—	—	—	—	—	—	—
Általános lélektan	3	—	—	—	—	—	—	—
Fejlődés és neveléslélektan	—	3	—	—	—	—	—	—
Neveléstudomány	—	—	4	—	—	—	—	—
Nevelési gyakorlat	—	—	2	2	—	—	—	—
Didaktika	—	—	—	3	—	—	—	—
Neveléstörténet, összehasonlító pedagógia	—	—	—	—	3	—	—	—
Népművelés	—	—	—	—	1	2	—	—
Iskolaszerveztan	—	—	—	—	—	1	—	—
Tanítási gyakorlat	—	—	—	—	—	—	10	10
Pedagógiai szeminárium	—	—	—	—	—	—	—	1
Lélektani szeminárium	—	—	—	—	—	—	—	1
Módszertanok	—	—	—	—	2	2	—	—
Összesen:	12	10	12	10	10	10	13	12

Ebben az óratervben új vagy már régebbi tantervekben szereplő, de azután kihagyott tárgyakat találunk. Egészen új óráként jelentkeznek a pedagógiai és lélek-

tani szemináriumok a VIII. félévben. A kötelező órák heti száma az 1959-es tantervhez képest az egyes tárgyaknál csökken, illetve emelkedik.

Annak ellenére, hogy a harmadik szak megszüntetésével lényegesen csökkent a szakcsoportok variálási lehetősége, mégis az 1964-es tanterv nem sokban marad el a szakcsoportok száma tekintetében az 1959-es tantervtől. Ennek 53 szakcsoportjával szemben az 1964-es tanterv „csak” 42 szakcsoportot állít össze. Ezek szaktárgyi órái a 15,5 (történelem—ének szak II. félév) órától a 24 óráig mozog (biológia—földrajz VI. félév). Az összóraszám ennek megfelelően így alakul: 20-tól (földrajz—testnevelés VIII. félév) 35-ig (orosz-történelem I. félév). A tárgyak közötti arány újból egyharmados.

Az 1964-es tanterv alapján tanuló első évfolyam most végez. Így az új tantervnek megfelelően még csak egy évfolyam nyert kiképzést. E legutóbbi tanterv tapasztalatainak elemzése és értékelése külön tanulmány tárgya lehet.

FORRÁSOK

- [1] Bízó GYULA, Az általános iskolai nevelőképzés. Nevelésügyünk húsz éve 1945—1964. Budapest. 1965. 419.
- [2] A szegedi főiskola 1950. április 17-i jegyzőkönyve.
- [3] A Művelődésügyi Minisztérium levéltári anyaga.
- [4] A Szegedi Tanárképző Főiskola irattári anyaga.

РАЗВИТИЕ УЧЕБНЫХ ПЛАНОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИНСТИТУТОВ (1947—1967)

III. Берецки

Автор рассматривает 14 учебных планов, изданных за 20 лет существования венгерских Педагогических институтов. Он указывает уже тот факт, что за 20 лет издано 14 учебных планов, т. е. 14 раз перестраивалась система обучения подготовки, показывает, что часто недостаточно обдуманно начинали перестройку учебных планов института. Автор в связи с каждым новым планом показывает причины послужившие основой изменения учебных планов. Он анализирует изменения в т. н. обязательных дисциплинах и в распределении часов 14 учебных планов. Он анализирует систему этих обязательных дисциплин, количество часов и их соотношение с количеством часов отдельных специальностей.

DIE ENTWICKLUNG DER LEHRPLÄNE DER PÄDAGOGISCHEN HOCHSCHULEN VON 1947 BIS 1967

von S. Bereczki

Der Verfasser überblickt die im Laufe der zwanzigjährigen Geschichte der Pädagogischen Hochschulen erschienenen 14 Lehrpläne. Er stellt fest: bereits der Umstand, daß in zwanzig Jahren 14 Lehrpläne zur Ausgabe gelangten, das Unterrichts- und Bildungssystem demgemäß ebensooft umorganisiert wurde, deutet darauf hin, daß öfters ohne gebührende Überlegung zur Umgestaltung der Studienarbeit diese Ausbildungsstätten gegriffen wurde. In Zusammenhang mit jedem Lehrplan werden die Ursachen eingehend behandelt, die den Grund der Lehrplanänderungen bildeten. Die Änderungen in den sogenannten Pflichtfächern und Stundenplänen der 14 Lehrpläne werden analysiert, das System der Pflichtfächer, deren Stundenzahlen und das Verhältnis zu den Fachstunden der einzelnen Fachgruppen untersucht.